

MATRIFOKALITET-- ET ANTROPOLOGISK PROBLEMBARN ELLER EN MISFORSTÅET MODSTANDSKULTUR?

Den matrifokale familie har i mange år været betragtet som et problembarn indenfor antropologien, fordi den falder udenfor de rammer, antropologerne har udviklet i studiet af familien. I stedet for at forsøge at "forklare" den matrifokale families usædvanlige struktur og funktion, som så mange antropologer har forsøgt at gøre, søger jeg at analysere, hvorledes familien er opstået som et led i et større reproduktionsystem, der udvikledes blandt slaverne i den nye verden. Dette system var oprindeligt en overlevelsesstrategi for slaverne, idet det byggede på et netværk af udvekslingerelationer, som udnyttede de ressourcer, der stod til slavernes rådighed, på den mest fordelagtige måde. Efterhånden kom reproduktionsystemet også til at danne grundlaget for en modstandskultur, som nægtede at underordne sig den undertrykkelse, slaverne levede under. Modstandskulturen gjorde det f.eks. muligt for de frigivne slaver at rive sig løs fra plantagerne mange steder efter emancipationen. På denne måde blev den en medvirkende årsag til, at plantagedriften ophørte og at adskillige plantagesamfund brød sammen. Den afro-amerikanske kultur, hvoraf familien er en del, er derfor ikke en tilpasning til fattigdom, som nogle antropologer har ment. Den udgør en modstand mod det undertrykkende samfund, som danner rammen om kulturen.

Status over matrifokalitetsbegrebet

I begyndelsen af 1950'erne blev der opfundet et nyt begreb indenfor antropologien. Det skete, da R.T. Smith benyttede

ordet 'matrifokalitet' i sin analyse af familiestruktur blandt afro-amerikanerne i det daværende Britiske Guiana (Smith 1973: 122-124). Det er meget almindeligt, at antropologer udvider den antropologiske terminologi med nye begreber. De fleste af dem forsvinder i løbet af kort tid og slår aldrig an. Men begrebet matrifokalitet blev hurtigt et kendt ord indenfor (og udenfor) socialantropologien, og det er efterhånden blevet diskuteret i en endeløs række af debatter, symposier, artikler og digre værker (f.eks. Comitas og Lowenthal 1973; Gerber 1968, 1973; Marks og Römer 1978). Matrifokalitetsdiskussionen har været præget af meget stor uenighed blandt antropologer, og man skal nok helt tilbage til debatten mellem diffusionisterne og funktionalisterne i London for at se så mange bitre angreb antropologerne imellem. Men hvad er grunden til, at antropologerne i ca. 25 år har uvrullet sig i den ene diskussion efter den anden omkring et så tilsyneladende uskyldigt begreb som matrifokaliteten? Der er tre vigtige årsager til dette: 1) en teoretisk krise indenfor socialantropologien, 2) en mangel på politisk bevidsthed blandt antropologier, 3) antropologisk 'matrifokalitet'.

1) den teoretiske krise

Matrifokalitetsbegrebet blev udviklet i forbindelse med studiet af afro-amerikansk, især vestindisk familiestruktur. Da man i begyndelsen af 1950'erne opdyrkede det vestindiske område som studieobjekt, havde man allerede udviklet en del teoretiske og metodiske erfaringer indenfor socialantropologien gennem feltarbejde i Afrika. De britiske struktur-funktionalister havde lige publiceret deres to klassikere African Political Systems (Fortes og Evans-Pritchard 1940) og African Systems of Kinship and Marriage (Radcliffe-Brown

og Forde 1950), hvori en lang række afrikanske stammesamfund analyseres ud fra deres forskellige slægtskabsformer og de sociale, politiske og økonomiske funktioner, disse har.

Man inddelte stammer efter om de havde patrilinear, matrilinear eller dobbelt 'descent,' eller om de var bilaterale. Den type slægtskabsstruktur, som man fandt indenfor stammerne blev derefter set som grundliggende for, hvorledes stammernes medlemmer fordelte deres jord, materielle goder, arbejdskraft, kvinder og børn. Slægtskabssystemerne inddelte dem i faste, funktionsdygtige grupper, som eksisterede i en eller anden form for ekvilibrium. Man mente, at langt de fleste primitive grupper var opbygget som de afrikanske samfund efter sådanne slægtskabssystemer (Radcliffe-Brown 1950, Fortes 1953).

Socialantropologien blev derfor betragtet som det sammenlignende studium af forskellige slægtskabsformer, de grupperinger disse afgrænsede, og de sociale og økonomiske funktioner, de havde. I slutningen af 1940'erne gjorde Meyer Fortes dog opmærksom på, at det også kunne være frugtbart at studere primitive samfund ikke bare ud fra deres større, integrerende slægtskabssystemer, men også ud fra de enkelte husstandsgrupperinger og den måde, hvorpå de fungerede (Fortes 1949, Goody 1958).

Det var mere eller mindre den teoretiske og metodiske bagage, socialantropologerne bragte med sig, da de påbegyndte deres caribiske studier. R.T. Smith, som havde studeret under Meyer Fortes, fandt hurtigt ud af, at der ikke fandtes større slægtskabssystemer og slægtskabsenheder blandt afro-amerikanerne i Britisk Guiana af den art, som var beskrevet for Afrika.

Derimod var der naturligvis masser af husstande, som nødvendigvis måtte have en eller anden struktur og funktion. og dem

satte han sig for at studere. Han fandt hurtigt ud af, at de vestindiske husstande var meget forskellige fra de afrikanske, Fortes havde beskrevet. Mens de afrikanske bestod af et mandligt overhovede, en kone plus børn og eventuelt andre slægtninge, havde mange af de vestindiske husstande ikke et mandligt, men et kvindeligt overhovede, og husstandene bestod af forskellige typer slægtninge. I en del tilfælde var der simpelthen ikke nogen voksen mand til stede i husstanden. Grunden til dette var, mente Smith, at mændene på grund af fattigdom havde svært ved at forsørge deres familie. Det betød, at de havde ringe økonomisk betydning i husstandene, og det blev så kvinderne, der måtte overtage rollen som husstands-overhovede. Dvs. at kvinderne kom til at spille en dominerende rolle i husstandene og dermed i de familier, der boede sammen i husstandene. De blev altså 'matrifokale.' Det indebar, at kvinderne skulle udfylde to roller på én gang, nemlig rollen som forsørger (som husstandsoverhovedet har) plus rollen som husholderske (som hustruen og moderen åbenbart har). Da det var svært for kvinderne at udfylde det hul, som opstod, fordi mændene ikke duede som forsørgere, var det vanskeligt for disse kvindelige husstandsoverhoveder at organisere stabile, funktionsdygtige enheder. Resultatet var, at husstandene var ustabile, idet folk skiftede husstand afhængig af hvor det nu bedst kunne betale sig at bo. Helt galt var det naturligvis med mændene, som åbenbart ikke havde noget at bestille indenfor husstanden, når de ikke kunne være husstandsoverhoveder. De var derfor bare marginale personer i husstandene (R.T. Smith 1956, 1960).

Denne meget forenklede beskrivelse af Smiths studium af familiestruktur i Britisk Guiana illustrerer nogle af de

problemer, struktur-funktionalismen stødte på, da den forsøgte at benytte de afrikanske modeller i Vestindien. Da det viste sig, at den vestindiske familie ikke så let lod sig klassificere i de pæne skemaer, de britiske socialantropologer møjssommeligt havde stykket sammen, konkluderede antropologerne ikke, at det var, fordi der var noget i vejen med de afrikanske modeller. Derimod måtte der være noget i vejen med den caribiske familie, idet den var ustabil og ikke funktionsdygtig. Den fik derfor benævnelsen 'matrifokal' og blev sat i bås for sig selv.

R.T. Smiths studium af afro-amerikansk familiestruktur affødte som sagt en længere debat indenfor antropologien. Man diskuterede, om den afro-amerikanske familie gennemgik en livscyklus, så den i visse stadier af sin udvikling havde et mandligt husstandsoverhovede (M.G. Smith 1962; Gonzalez 1969; Clarke 1957), og om den afro-amerikanske familie var en version af den afrikanske udvidede familie eller den europæiske kernefamilie (Herskovits 1945; Greenfield 1966; Shimkin, Louie og Grate 1978; R.T. Smith 1967; M.G. Smith 1965).

Det er først indenfor de sidste år, at det er ved at blive erkendt, at det ikke er den afro-amerikanske familie, men den antropologiske teori, som har været det egentlige problem, idet den har været begrænset af visse paradigmer, som har været utilstrækkelige i studiet af afro-amerikanske kvinder. I en publikation fra 1978 har R.T. Smith således erkendt, at studiet af vestindisk familiestruktur har været alt for begrænset af den funktionalistiske opfattelse, at husstanden er central i familien og samfundet.

2) Mangel på politisk bevidsthed

Når antropologer har haft så svært ved at slippe af med opfattelsen af den afro-amerikanske familie som usædvanlig og

matrifokal, hænger det også sammen med, at de har arbejdet i et politisk klima, hvor det var populært at betragte den afro-amerikanske familie som unormal, for ikke at sige umoralsk. I 1944-45 få år før det antropologiske studium af Vestindien begyndte at blive almindeligt, havde Lady Huggins, guvernørfruen på Jamaica således startet en ægteskabskampagne for at få papirløse ægtefæller til at gifte sig og for at komme "løsagtighedens sociale, moralske og økonomiske ondskeber" til livs (M.G. Smith 1966). Det var altså almindeligt anerkendt i offentligheden, at kernefamilien var normen, og at alle andre familieformer ikke var acceptable. Det er derfor ikke så mærkeligt, at antropologernes studier centrerede omkring, hvad der var den dybere årsag til den usædvanlige familie, og hvad man kunne gøre for at ændre den.

Det var ikke mindst tydeligt i U.S.A., hvor der i 1960'erne var stor interesse for den sorte befolkningsgruppe i forbindelse med, at nogle nye sociale velfærdsprogrammer påtænkte gennemført. For at finde ud af, hvordan man bedst kunne hjælpe de sorte ud af deres dårlige sociale og økonomiske situation, gjorde man nogle undersøgelser af de sortes levevis. Det mest kendte og indflydelsesrige studium er nok Patrick Moynihams, som blev offentliggjort i 1965 i en rapport, der hed "The Negro Family - the Case for National Action." Her siges det, at de sortes dårlige sociale kår og fattigdom er indirekte forårsaget af deres "patologiske" familieform, som nedbryder alle normale og sunde sociale relationer (i Blumberg 1978: 567). Denne rapport medførte, at mange af de hjælpeforanstaltninger, som den amerikanske regering udviklede for at forbedre den sorte befolknings kår, ikke gik ud på at skaffe dem godt og vellønnet arbejde, men derimod på at ændre deres familiesystem.

Det skyldes måske ikke mindst, at mange andre samfundsforskere, deriblandt antropologer, hoppede på patologiforklaringen og således gav en videnskabelig legitimering af den offentlige politik.

Blandt de antropologer, der kom til at spille denne rolle, var Oscar Lewis, som i forbindelse med et studium af puerto ricanere i San Juan og New York City udviklede en teori om "the culture of poverty." Denne postulerede, at de fattige afro-amerikanere (eller alle fattige folk for den sags skyld) har udviklet en fattigdomskultur, som gør det umuligt for dem at leve et normalt familieliv, spare penge sammen og således forbedre deres økonomiske vilkår (Lewis 1966). Lewis er senere blevet kritiseret for denne opfattelse (se f.eks. Valentine 1968), men det er klart, at Lewis' arbejde ligesom de matrifokale studier havde stor indflydelse på den amerikanske --og vest-indiske-- offentlighed, både fordi de omhandlede emner, der havde social og politisk betydning, og fordi de var med til at bekræfte nogle af de fordomme, man havde overfor afro-amerikanerne og deres familiestruktur.

3) Antropologisk 'patrifokalitet'

Det er nu ikke rigtigt at give teori og politik hele skylden for, at den afro-amerikanske familie har lidt så krank en skæbne i den antropologiske litteratur. Mange antropologer har med hæderlighed søgt at udvikle nye teorier og har forkastet den politiske opfattelse, at det er de sortes egen skyld, hvis de er fattige. Derimod er det først for nylig, at de fleste antropologer har gjort sig klart, at deres studier har været præget af en helt overdreven bekymring for de stakkels husstande, som ikke har noget mandligt overhovede.

Selv om de antropologiske studier har vedrørt familie-

systemer, er det klart, at de derigennem indirekte har beskæftiget sig med mænd og kvinder og de roller og funktioner, som man normalt tillægger dem. Man har således regnet med, at voksne mænd normalt er overhoveder i familierne, som mændene forsørger og repræsenterer i det omgivende samfund. Kvinderne er derimod underlagt de mandlige overhoveder, forserget og ikke direkte inddraget i de samfundsmæssige beslutninger. Den antropologiske forskning omkring den afro-amerikanske familie har derfor til dels afsløret de fordomme, antropologer har overfor kønsrollemønstret, som det er afspejlet i familiesystemet. Den afro-amerikanske familie, som delvis er udtryk for et uvant kønsrollemønster, er derfor betegnet som speciel og karakteriseret som matrifokal. Det er igen kendetegnet, at efter at antropologerne har afgjort, at kvinderne har en betydelig rolle i familien, har de ikke undersøgt nærmere, hvordan det er lykkedes kvinderne at tilrane sig denne stilling. Tværtimod har antropologerne forsøgt at uddybe, hvorfor mændene har en svag stilling i familien, og hvordan de kan forbedre den. Der har været en del diskussion om hvorvidt det er mændenes dårlige økonomiske og sociale kår eller slavebaggrunden, der har ledt til dette forhold. Der har været liden debat om, hvorfor kvinderne har en så relativt stærk stilling, og hvad det er, der har gjort dem delvis uafhængige af mændene, udover at det jo åbenbart har været en nødvendighed, når mændene var så svage.

Der har været ringe forståelse for, at det kunne være interessant at studere de afro-amerikanske kvinders stilling for at fremdrage nogle af de økonomiske og sociale forhold, som har givet dem mulighed for at opnå større uafhængighed end deres medsøstre i andre samfund. Eller at kvindernes større

udfoldelsesmuligheder og relative frihed ikke nødvendigvis behøver at indebære, at mændene har en svag og ubetydelig stilling (Mintz og Price 1976: 41).

Hvis man skal nå videre i studiet af familiestruktur og det afro-amerikanske samfund, må det være nødvendigt, at antropologer er bevidste overfor disse problemer, og at de søger at finde en løsning på dem. En sådan kan kun findes, hvis antropologerne bryder med den traditionelle teoretiske opfattelse af samfundet som baseret på familiegrupperinger, der i vesterlandske samfunds tilfælde er kernefamilien. Der må også vælges en fortolkningsmodel, som ikke kan benyttes til at legitimere den undertrykkelse, som afro-amerikanerne har været (og stadig er) udsat for, og som fokuserer på kvindernes såvel som mændenes samfundsmæssige stilling.

Disse overvejelser taget i betragtning synes det mest rimeligt at tage udgangspunkt i et studium af afro-amerikanernes lange historie som et undertrykt folk, først som slaver, senere som plantagearbejdere, småbønder og lønarbejdere. Denne undertrykkelse har sat rammen, indenfor hvilken afro-amerikanerne har skabt deres tilværelse. Da afro-amerikanernes kår har været meget trange, har deres samvær taget karakter af forskellige strategier for at overleve eller for at reproducere sig selv, hvilket indebærer "på den ene side, produktion af eksistensmidlerne" og "på den anden side, produktion af mennesker" (Engels 1973: 71). Men da en gruppe menneskers reproduktionsystem hurtigt bliver standardiseret omkring faste sociale og økonomiske relationer, bliver det en reproduktion af et bestemt socialt og økonomisk samvær, ikke bare af mennesker og eksistensmidler (Rubin 1975: 165). Det er fælles for alle afro-amerikanere, at de først formede deres reproduktionsystemer som slaver. En ana-

lyse af de afro-amerikanske sociale og økonomiske relationers udvikling siden slaveriet kan derfor afklare nogle af de faktorer, der har været vigtige i dannelsen af afro-amerikansk kultur og samfund. Den afro-amerikanske historie har naturligvis varieret meget fra sted til sted, men den har visse fælles grundtræk, som jeg vil søge at drage frem ved at benytte St. Jan som case study.

Tilfældet St. Jan

Det var rent logisk plantageejerne, som skulle sørge for, at slaverne blev reproduceret, idet de var en del af hans private ejendom og et nødvendigt led i plantageproduktionen (Hindness og Hirst 1975: 128). Plantageejerne gav da også slaverne visse ~~madrationer~~ hver uge og sørgede for, at det var muligt for slavekvinderne at føde og brødføde børn. Plantageejerne kontrollerede dog langt fra deres reproduktionsystem. På langt de fleste plantager supplerede slaverne deres madrationer med fødevarer, som de selv producerede ved opdyrkning af køkkenhaver, fiskeri eller husdyravl. Ja, det var endog nødvendigt, at de skaffede disse ekstra produkter, da de næppe kunne overleve ved hjælp af plantageejernes rationer alene. Dette blev anerkendt af plantageejerne og den danske administration, og før slavefrigørelsen blev det påbudt ved lov, at slaverne skulle have en dag fri om ugen, hvor de kunne dyrke deres forskellige økonomiske aktiviteter. Bortset fra visse restriktioner stod det alle slaverne frit for at benytte plantagernes uopdyrkede arealer og at bruge produkterne, som de ønskede. Plantageejerne kontrollerede naturligvis heller ikke produktionen af børn, det andet aspekt af slavernes reproduktion (selv om de ofte blandede sig i det ved at påtvinge slavekvinder sexuel omgang med dem.) På St. Jan var ca. halvdelen af slavebørnene født til

forældre, som boede på forskellige plantager. En del af de andre børn var født til forældre, som havde sexuel omgang med flere. Kun et mindretal af børnene var født til forældre, som tilhørte samme plantage, samtidig med at de levede i et fast forhold og derfor havde mulighed for at flytte sammen i en kernefamilie.

Slavernes reproduktionsystem var altså ikke baseret på isolerede familieenheder, hvor en kvinde fødte børn og fungerede som husholderske, mens manden sørgede for at skaffe familien de nødvendige fødevarer. Produktionen af eksistensmidlerne var organiseret omkring hver enkelt slave, som fik et stykke jord på plantagen, hvor vedkommende enten alene eller i samarbejde med andre kunne dyrke grøntsager, holde husdyr og finde materiale til at fiske med. Produktion af mennesker hvilede på forskellige seksuelle forhold, hvoraf kun et fåtal udmundede i etableringen af kernefamilier. Da børn i følge loven altid tilhørte deres mors plantage, levede fædre ofte adskilt fra deres børn. Til gengæld levede de i umiddelbar tilknytning til deres familie på mødrende side, da alle disse jo tilhørte samme plantage. På de fleste plantager bestod slavernes boliger af små hytter, hvor der ikke var plads til store familier. De fleste slaver levede derfor i separate boliger, med børnene placeret hos deres mor.

Vi har altså på den ene side et produktionssystem, hvor alle frit kunne udnytte de ressourcer, der stod til deres rådighed, mens vi på den anden side har en husstandstruktur, som var underlagt stærke restriktioner på grund af slavernes tilhørsforhold på de forskellige plantager, de seksuelle relationer og boligforholdene, som de forskellige plantageejere bød slaverne. Produktionsenhederne var med andre ord meget forskellige fra

konsumptionsenhederne, nemlig husstandene. Disse forskellige enheder var derfor forbundet med udvekslingsrelationer, som fordelte eksistensmidlerne til husstandene. Mens kvinderne var den faste kerne indenfor konsumptionsenhederne, var mændene den faste kerne indenfor produktionsenhederne. Det er i udvekslingerne af fødevarer og sex, at kønnene mødtes. På denne måde hvilede hele reproduktionsystemet på et netværk af relationer.

Det var naturligvis til plantageejernes fordel, at deres arbejdskraft blev reproduceret. På denne måde kan man sige, at slaverne gjorde plantageejerne en tjeneste ved at udvikle deres eget reproduktionsystem. På den anden side mistede plantageejerne en stor del af kontrollen med slaverne på denne måde. Hvis plantageejerne havde været i stand til at brødføde slaverne og importere nye slaver fra Afrika, havde de mest mulig kontrol over dem. Men idet plantageejerne lod slaverne udvikle deres eget reproduktionsystem, gav de dem også en selvstændighed og en mulighed for at udvikle deres egne sociale og økonomiske relationer. Dette system skabte et grundlag for, at slaverne kunne etablere deres eget samfund, så snart de fik deres frihed og kunne forlade plantagerne. Selv om reproduktionsystemet opstod indenfor plantagerne, stod det derfor i modsætning til disse, og efter slaveriets ophør var det derfor heller ikke muligt for plantageejerne at holde på de frigivne slaver. Disse søgte væk fra plantagerne så hurtigt som muligt, og det var en medvirkende årsag til, at plantageejerne måtte ophøre med at dyrke sukker på St. Jan som på mange af de mindre vestindiske øer få år efter Emancipationen.

Efter slaveriets ophør blev St. Jan folkene småbønder, som levede af at dyrke små jordlodder, som de havde købt af de

fallerede plantageejere, fiske og brænde trækul. Slavernes reproduktionsystem blev nu bondesamfundet eksistensgrundlag, idet udvekslingsrelationerne fortsatte med at fungere og blev udvidet, så de nu indbefattede udveksling af børn og jord, som ikke kunne udveksles under slaveriet. Børn, som under slaveriet skulle bo hos moderen, blev nu ofte udvekslet til forskellige husstande, så der var børn i de fleste husstande. De små jordlodder, som blev købt i én persons navn, efter at sukkeropdyrkningen ophørte, blev omdannet til familiejord, hvor man gav lige andele i jorden til alle børn, men fordelte brugen af jorden efter behov. Selv om sukkerplantagerne ikke fungerede mere, ejede få plantagefamilier stadig det meste af jorden på St. Jan. Det var derfor nødvendigt for mange at tage midlertidigt lønarbejde udenfor øen, eller at opdyrke plantagejord på "share crop" basis.

Det er først indenfor de sidste 30 år, at dette bondesamfund er forsvundet, og et samfund baseret på en amerikanskstyret turistøkonomi er opstået. St. Jan folkene er nu lønarbejdere i turistsektoren eller i den offentlige sektor, som er blevet udvidet betydeligt i de sidste år for at forbedre det offentlige serviceniveau. Selv om St. Jan folkene er lønarbejdere, er det karakteristisk, at de i deres fritid er engageret i en mængde forskellige økonomiske aktiviteter, som supplerer den forholdsvis ringe løn, de kan oppebære som lønarbejdere. Det, der produceres her, fordeles i vid udstrækning gennem udvekslingsrelationer. Børn udveksles også stadig, og en spørgeskemaundersøgelse af 46 husstande i 1975 (ca. 20% af befolkningen) afslørede, at knap 30% af børnene ikke levede med deres biologiske forældre (Olwig 1977, 1979).

Det sociale reproduktionsystem, som jeg har beskrevet

for St. Jan, har altså fungeret i hele øens historie. Det er kommet til udtryk på forskellig vis under slaveriet, i bondesamfundet og under turismen, men det har hele tiden fungeret efter de samme principper. Det, som disse tre perioder i St. Jans historie har til fælles, og som danner rammen om reproduktionsystemet, er det overherredømme, som St. Jan samfundet altid har været underlagt. I den tidlige periode var kolonistystemet repræsenteret af plantagevældet, som tvang St. Jan folkene til at være slaver for europæiske plantageejere. Dette plantagevælde blev ved med at kontrollere de fleste økonomiske ressourcer, da St. Jan omdannedes til et bondesamfund, således at bønderne var delvis afhængige af plantagernes jord, midlertidigt lønarbejde på plantagerne og migrationsarbejde udenfor øsamfundet. I dag er St. Jan underordnet amerikanske kapitalistiske interesser i turistøkonomien, som har tvunget St. Jan folkene til at tage lønarbejde indenfor turismen, eller i den offentlige sektor, som er afhængig af turismen. Det er karakteristisk for alle de overordnede økonomiske systemer, som St. Jan samfundet har fungeret indenfor, at de har afstukket et ret begrænset eksistensgrundlag for St. Jan folkene, så de har måttet udnytte mange forskelligartede ressourcemuligheder indenfor og udenfor øen. Det betyder igen, at de ikke har lagt sig fast på bestemte reproduktionsenheder, som er selvstændige og permanente, men hele tiden har omgrupperet sig i forskellige produktionsenheder, som så fordeler produktionsmidlerne gennem et netværk af udvekslingsrelationer.

Dette betyder, at hverken husstanden, den biologiske kernefamilie eller den større slægtskabsgruppe er central i den sociale reproduktion. Det er derimod det netværk af mennesker, som den enkelte kan benytte til at organisere forskellige

produktionsenheder, og de udvekslingsrelationer indenfor netværket, hvorigennem eksistensmidlerne fordeles. Det indebærer igen, at samfundets medlemmer ikke er afhængige af bestemte husstands- eller slægtskabsgrupperinger. Tværtimod har de stor frihed med hensyn til, hvem de vil bo sammen med, og under hvilke former det skal ske. Det betyder, at det har været muligt for kvinder at bo i deres egen husstand, hvis de ønskede det, idet de ikke har været afhængige af én mandlig forsørger, men af det sociale netværk. På St. Jan har der således været stor variabilitet i husstandenes sammensætning og udvikling, og der har altid været mange husstande, som ikke har noget mandligt overhovede.

Reproduktion og kultur

Det kan være vanskeligt at generalisere de konklusioner, jeg er kommet frem til i min analyse af St. Jan til at indbefatte alle afro-amerikanere. Det ville da heller ikke være rimeligt. Alligevel er det klart, at der er visse træk, som alle afro-amerikanere har til fælles. De har oplevet et plantagesystem, som ikke afveg meget fra St. Jans, og som satte rammen for udviklingen af et afro-amerikansk reproduktionsystem. De har oplevet forsøgene på at frigøre sig fra plantagerne efter emancipationen, som resulterede i etableringen af små bondesamfund og flugten til byen for at finde lønarbejde. De har oplevet, at et folk ikke så let slipper fri for flere hundrede års undertrykkelse, og at mulighederne for at bedre deres sociale og økonomiske kår har været ringe. Det er min hypotese, at afro-amerikanernes nuværende kultur og samfund er opstået indenfor plantagesystemet som et reproduktionsystem, og at det er blevet systematiseret gennem udvekslingsrelationer, som tillod slaverne at udnytte de ressourcer, der stod til deres rådighed

på den bedste måde. Reproduktionsystemet skabte samtidig solidaritet og en samlet modstand mod det undertrykkende plantagesystem. Nyere studier af afro-amerikansk slaveri indeholder da også indirekte henvisninger til kooperative netværk og "modstandskulturer" blandt slaverne (f.eks. Craton 1978; Blassingame 1972; Gutman 1976; Kulikoff 1978; Muscatine 1976).

Denne afro-amerikanske modstandskultur opblomstrede efter slaveriets ophør og blev mange steder grundlaget for de samfund, afro-amerikanerne etablerede udenfor plantagerne. Slavernes reproduktionsystem havde da fået en fast form, og de udvekslingsrelationer, som opstod under slaveriet fortsatte derfor, både fordi de gav afro-amerikanerne de bedste muligheder for at klare sig, men også fordi de dannede rammen om deres tilværelse og var blevet en del af deres kultur. Det er i dette lys, den afro-amerikanske familie skal fortolkes. Når afro-amerikanerne lever i så mange forskellige husstande, hvoraf mange har kvindeligt overhovede, skyldes det derfor ikke, at mændene er svage, eller at kvinderne er dominerende. Det betyder blot, at husstandene ikke er samfundets basis, men blot konsumptionsenheder, som eksisterer i et større reproduktionsystem, hvor eksistensmidlerne produceres i mange forskellige enheder og fordeles via udvekslingsrelationer. Ved at fokusere de antropologiske studier på husstandene har man fuldstændig negligeret den rolle, som mændene har i samfundet, idet denne ikke primært udspilles indenfor husstanden.

Denne hypotese understøttes delvis af nyere studier af afro-amerikanske samfund i Vestindien og U.S.A., idet disse mere og mere er begyndt at lægge vægt på de sociale og økonomiske relationer, indenfor hvilke husstandene eksisterer, og deres betydning for folk, hvis eksistensgrundlag er stærkt be-

grænset af et større undertrykkende samfund (Brown; Gonzalez 1969; Stack 1974; Blumberg 1978; R.T. Smith 1978.) Disse studier viser, at hvis man skal beskæftige sig med den afro-amerikanske familie, er det altså ikke særlig bevendt at studere husstande, mor/barn forhold og marginale fædre. Man skal derimod studere de netværker, som folk fungerer indenfor, og som familien og husstanden er en del af.

Desværre er de nyere studier af den afro-amerikanske familie bygget næsten udelukkende på feltarbejde og kan således ikke påvise de sociale og økonomiske relationers udvikling gennem tiden. Disse studier har da også haft tendens til at fortolke afro-amerikanernes udvekslingsrelationer som en tilpasning til den dårlige situation, afro-amerikanerne befinder sig i. Men hvis relationerne bare var en tilpasning, er det svært at forstå, hvorfor det omgivende samfund skulle have noget at udsætte på dem og søge at ændre dem. Det er da også min hypotese, at relationerne ikke bare udgør et eksistensgrundlag i undertrykkende samfund, men også giver afro-amerikanerne en mobilitet og fleksibilitet, som gør det svært for det omgivende samfund at kontrollere dem. Når U.S.A. i 1960'erne ønskede at forbedre afro-amerikanernes sociale og økonomiske forhold ved at ændre familieformen, var den egentlige årsag derfor nok så meget, at man derved håbede på at få en mere stabil arbejdskraft i en periode med stærk økonomisk vækst. Kernefamilien med dens kønslige arbejdsdeling, hvor kvinderne er husholdersker, mens mændene er forsørgere, er en lille isoleret enhed, hvor mændene må tage alt forefaldende arbejde for at familiemedlemmerne, der af økonomisk afhængige af fædrene, ikke skal lide nød. Det store netværk af mennesker tvinges ikke ind i sådan en situation, men kan organisere sig,

så det hele tiden udnytter de mest fordelagtige situationer og nægter at tage det dårligste arbejde. Analogt kan man sige, at kvinder, som er afhængige af én forsørger, må finde sig i større undertrykkelse fra denne, end kvinder, som kan støtte sig til et helt netværk.

Dette har måske visse perspektiver for kvindekampen i al almindelighed. Det er ikke min hensigt at agitere for, at alle kvinder skal opgive kernefamilien og organisere sig i større kooperative grupper, men kun at gøre opmærksom på, at så længe det sociale reproduktionsystem hviler på isolerede kernefamilier, bliver det yderst vanskeligt for kvinder såvel som mænd at opnå den uafhængighed og ligestilling, som de ønsker.

Karen Fog Olwig

REFERENCER

- Blassingame, John W.
1972 *The Slave Community: Plantation Life in the Antebellum South*. New York: Oxford University Press.
- Blumberg, Rae L.
1978 *The Political Economy of the Mother-Child Family Revisited, i Family and Kinship in Middle America and the Caribbean*, A.F. Marks og R.A. Römer, red. Co-publication of the University of the Netherlands Antilles and the Department of Caribbean Studies, Leiden, pp. 526-575.
- Brown, Susan E.
1977 *Household Composition and Variation in a Rural Dominican Village*. *Journal of Comparative Family Studies*, 8 (2): 257-267.
- Clarke, Edith
1957 *My Mother Who Fathered Me*. London: George Allen and Unwin.
- Comitas, Lambros og David Lowenthal, red.
1973 *Work and Family Life: West Indian Perspectives*. Garden City: Anchor Press/Doubleday.
- Craton, Michael
1978 *Searching for the Invisible Man: Slaves and Plantation Life in Jamaica*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Engels, Frederick
1973 [1884] *The Origin of the Family, Private Property and the State*. New York: International Publishers.
- Fortes, Meyer
1949 *Time and Social Structure: an Ashanti Case Study, i Social Structure: Studies presented to A.R. Radcliffe-Brown*, M. Fortes, red. Oxford: Clarendon Press, pp. 54-84.
1953 *The Structure of Unilineal Descent Groups*. *American Anthropologist*, 55: 17-41.
- Fortes, M. og E.E. Evans-Pritchard, red.
1940 *African Political Systems*. London: Oxford University Press.
- Gerber, Stanford N., red.
1968 *The Family in the Caribbean. Proceedings of the First Conference on the Family in the Caribbean*. Rio Piedras: Institute of Caribbean Studies.
1973 *The Family in the Caribbean. Proceedings of the Second Conference on the Family in the Caribbean*. Rio Piedras: Institute of Caribbean Studies.
- Gonzalez, Nancie L. Solien
1969 *Black Carib Household Structure*. Seattle: University of Washington Press.
- Goody, Jack, red.
1958 *The Developmental Cycle in Domestic Groups*. Cambridge Papers in Social Anthropology, No. 1. Cambridge: Cambridge University Press.
- Greenfield, Sidney M.
1966 *English Rustics in Black Skin: A Study of Modern Family Forms in a Pre-Industrialized Society*. New Haven: College and University Publishers.
- Gutman, Herbert G.
1976 *The Black Family in Slavery and Freedom, 1750-1925*. Oxford: Basil Blackwell.
- Herskovits, Melville J.
1945 *Problem, Method and Theory in Afroamerican Studies*. *Afroamerica*, 1: 5-24.
- Hindness, Barry og Paul Q. Hirst
1975 *Pre-capitalist Modes of Production*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Kulikoff, Allan
1978 *The Origins of Afro-American Society in Tidewater Maryland and Virginia, 1700 to 1790*. *William and Mary Quarterly, Third Series*, 35(2): 226-259.
- Lewis, Oscar
1966 *La Vida: A Puerto Rican Family in the Culture of Poverty*. San Juan and New York. New York: Random House.
- Marks, A. F. og R.A. Römer, red.
1978 *Family and Kinship in Middle America and the Caribbean*. Co-publication of the University of the Netherlands Antilles and the Department of Caribbean Studies, Leiden.
- Mintz, Sidney W. og Richard Price
1976 *An Anthropological Approach to the Afro-American Past: A Caribbean Perspective*. Philadelphia: Institute for The Study of Human Issues Occasional Papers 2.
- Muscatine, Lissa
1976 *Waiting for God to Call: Slave Women in America*. Cambridge, Mass.: Senior Honors Thesis, Harvard College.
- Olwig, Karen Fog
1977 *Households, Exchange and Social Reproduction: The Development of a Caribbean Society*. University of Minnesota: Ph.D. Thesis.
1979 *Børn og Samfund på St. Jan. Jordens Folk*, nr. 3: 289-298.
- Radcliffe-Brown, A.R.
1950 *Introduction, i African Systems of Kinship and Marriage*, A.R. Radcliffe-Brown og D. Forde, red. London: Oxford University Press, pp. 1-85.
- Radcliffe-Brown, A.R. og D. Forde, red.
1950 *African Systems of Kinship and Marriage*. London: Oxford University Press.

- Rubin, Gayle
1975 The Traffic in Women: Notes on the 'Political Economy' of Sex, i Towards an Anthropology of Women, R.R. Reiter, red. New York: Monthly Review Press, pp. 157-210.
- Shimkin, Demitri, Gloria Jean Louie og Dennis A. Frate
1978 The Black Extended Family: A Basic Rural Institution and a Mechanism of Urban Adaptation, i The Extended Family in Black Societies, D.B. Shimkin, E.M. Shimkin og D.A. Frate, red. The Hague: Mouton, pp. 25-147.
- Smith, M.G.
1962 West Indian Family Structure. Seattle: University of Washington Press.
- 1965 The Plural Society in the British West Indies. Berkeley: University of California Press.
- 1966 Introduction, i My Mother Who Fathered Me by Edith Clarke. London: George Allen and Unwin, pp. 1-xliv.
- Smith, R.T.
1956 The Negro Family in British Guiana: Family Structure and Social Status in the Villages. London: Routledge and Kegan Paul.
- 1960 The Family in the Caribbean, i Caribbean Studies: A Symposium. Seattle: University of Washington Press.
- 1967 Social Stratification, Cultural Pluralism, and Integration in West Indian Societies. Caribbean Integration: Papers on Social, Political, and Economic Integration. Proceedings of the Third Caribbean Scholars' Conference, S. Lewis og T.G. Mathews, red. Rio Piedras: Institute of Caribbean Studies, pp. 226-258.
- 1973 The Matrifocal Family, i The Character of Kinship, J. Goody, red. Cambridge: University Press, pp. 121-144.
- 1978 Class Differences in West Indian Kinship: A Genealogical Exploration, i Family and Kinship in Middle America and the Caribbean, A.F. Marks og R.A. Römer, red. Co-publication of the University of the Netherlands Antilles and the Department of Caribbean Studies, Leiden. pp. 335-381.
- Stack, Carol B.
1974 All Our Kin: Strategies for Survival in a Black Community. New York: Harper and Row.
- Valentine, Charles A.
1968 Culture and Poverty: Critique and Counter-Proposals. Chicago: The University of Chicago Press.

Inger Sjørslev:

ÅNDEBESÆTTelser SOM KVINDELIG REAKTIONSFORM.

Et antropologisk bidrag til forståelse af kønsulighedens opretholdelse.

I sin artikel i Kvindestudier 2 redegjorde Susan Whyte for de forskellige former for kontrol, som kvinder kan være underlagt, nemlig en økonomisk, en seksuel og en bevidsthedsmæssig kontrol, og hun illustrerede dette med eksempler fra forskellige typer af samfund. Denne artikel gav samtidig et indblik i, på hvilke måder antropologer forsøger at forstå klare kontrollens sammenhæng med forskellige samfundsstrukturer.

En stor del af den antropologiske teoridannelse omkring disse spørgsmål forsøger at forklare kontrollen med kvinder på et samfunds-mæssigt plan fx med henvisning til nødvendigheden af at have kontrol med kvindernes arbejdskraft og med de børn de føder, eller som et resultat af en samfundsstruktur, hvori kvinderne spiller en rolle som udvekslingsobjekter, der i denne egenskab er med til at danne de vigtige alliancer mellem mænd. En del teorier såvel af ældre dato som feministisk inspirerede nyere teorier har endvidere været fokuseret på at finde frem til "universal-forklaringer" på kønsulighedens opståen.

Således er denne fx blevet forklaret ud fra det, at kvinder er henvist til den domestiske sfære, mens mænd dominerer den offentlige sfære (Rosaldo, 1974); som et resultat af, at kvinder af biologiske årsager betragtes som nærmere naturen end mænd, og da alle samfund identificerer natur som noget mindreværdigt i forhold til kultur, betragtes kvinder som følge heraf som andenklassens mennesker (Ortner, 1974), eller man har i historisk-materialistiske forklaringer set "kvindekønnets verdens-historiske nederlag" som et resultat af - eller en forudsætning for - privatejendommens opståen i forbindelse med overgangen til agerbrugs- og kvægavlssamfund. (Engels, 1977, Christensen og Åby, 1977)